

Zjišťování názoru dítěte a prevence další traumatizace

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D. 2015-11-02

Sociální práce není, co bejvala, páč klienti taky nejsou, co bejvali.

V oblasti opatrovnického soudnictví se rozchází pohled psychologů a právníků. Zatímco právníci se více upínají na právní otázky rozvodu, psychologové mají sklon zdůrazňovat spíše traumata, které rozvod dětem aktuálně působí. Mezi dvě nejběžnější traumata, které soudy ignorují, je silové kontaktní předávání dítěte s doprovodnou separační reakcí a vnučování názoru nejen druhým rodičem, ale i OSPODem a soudem, popřípadě ignorování zjištěných názorů dětí, například neochotu stýkat se novými partnery rodičů.

Zjišťování a respektování názoru dítěte

V praxi se objevuje nešvar, že pokud OSPOD či soud nesouhlasí s názorem dítěte, tak jej tak dlouho "opakovaně zjišťuje", popřípadě neustále posílá dítě na různé "terapie", až získá ten názor, který od dítěte chce slyšet. Toto není zjišťování názoru dítěte, ale vnučování svého názoru dítěti a lámání jeho vůle.

Je třeba se smířit s tím, že mnoho dětí nemá dobrý vztah k jednomu rodiči a zastává ne-ideální názor. **Přibližně pětina lidí má v dospělosti narušený vztah k sourozencům či svým rodičům**, a toto narušení vzniká většinou v dětství. U rozvodů bude toto číslo ještě větší. OSPOD i soud musejí počítat s tím, že u dětí najdou odmítavou preferenci často.

Když má dítě odmítavou preferenci, tak to automaticky neznamená, že první rodič dítě indoktrinoval. Děti jsou myslící tvorové a dělají si na věci svůj názor. Například velice často považují nové partnery svých rodičů jako příčinu toho, že se jim rozpadla rodina či proč nejde obnovit vztah mezi matkou a otcem (i když to nemusí být pravda). Dítě má právo a ne povinnost se stýkat s druhým rodičem, ale **dítě rozhodně nemá povinnost se stýkat s novým partnerem druhého rodiče**. Jestliže tedy děti konsistentně projevují přání, že se nechťejí vidět s novým partnerem některého z rodičů, je chybou toto přání nerespektovat. Pokud je to zjištěný a pevný názor dítěte, tak soud by měl dát novému partnerovi zákaz stýkat se s dítětem. Rodiče mají totiž sklon dětem nové partnery vnučovat. Vnímají to tak, že pokud dítě přijme jejich nového partnera, tak tím ipso facto schvaluje a rozhřešuje i jejich rozvod. Je pochopitelné, že OSPOD a soud by neměli rodičům asistovat při tomto lámání vůle dětí a považovat přání dítěte nestýkat se s novým partnerem rodiče jako legitimní.

OSPOD mají zjišťovat názor dítěte před započítím soudu. **Názor dítěte se ale velmi odlišně zjišťuje v různém věku dítěte**. Základní mezníky v tomto smyslu ve vývoji dítěte jsou roky 6 a 12 let, tedy školní zralost a puberta. Rozlišovat bychom měli děti do šesti let, přechodové období 6 - 12 a děti po 12 roku života.

Hlavním kritériem posuzování názoru dětí je vždy konsistence chování a stabilita preferencí v čase, a to u mladších dětí především v chování, u starších v chování i verbálních výpovědích. **Čím je dítě mladší, tím méně je stabilní i méně spolehlivá jeho verbální výpověď**. Jinými slovy soudce si může vzít čtyřleté dítě stranou a neformálně s ním pohovořit. Nic tím nezkaží, jenže jen zjistí jeho momentální názor, který za čtyři hodiny může být zcela jiný.

U dětí předškolních vycházíme při zjišťování jejich názoru především z dlouhodobého **pozorování**

chování dítěte a k verbální výpovědi jen přihlížíme. Verbální výpovědi předškolních dětí jsou velmi ovlivnitelné a proměnné v čase, naopak chování dítěte je mnohem stabilnější. Proto **věnujeme pozornost behaviorálním asymetriím**: Například když jde dítě od matky k otci, tak je to vždy bez problémů, ale když jde od otce k matce, tak se vždy kroutí, uprošuje či pláče. To bývá u předškolního dítěte zpravidla známkou, že matka je výchovně neobratná, nebo se dítěti málo věnuje. Jindy dítě opakovaně vypráví hezké zážitky ze světa jednoho rodiče a druhého ignoruje ap.

Pokud pubertální a starší dítě (12 a více let) je konsistentní ve verbálních výpovědích, mělo by se jeho přání respektovat a nelámat ho jen proto, že s ním OSPOD či soud nesouhlasí. Lámání vůle pubertálních a starších dětí má v praxi opačný než zamýšlený výsledek. Averze vůči rodiči se mění ve vyslovenou nenávisť. Například pokud předškolní dítě je indoktrinováno vůči otci, pak je možno ho od matky odloučit a za pár dnů již navazuje vztah k - předpokládejme - jinak bezproblémovému otci. Pokud se o totéž pokusíme v pubertálním věku, tak izolované dítě v ústavu je schopno odmítat otce i rok, čímž systém vlastně vytváří dvojí odcizení - od matky i od otce.

U dětí je možno sekundárně zmapovat, proč druhého rodiče odmítají. Příčin může být mnoho: Mohou mít na něho vztek, že jim rozbil rodinu, mohou být indoktrinované, nebo jeden rodič si ho kupuje a zanedbává výchovu a druhý je náročnější, zapomíná se, že dítě s rodičem často mívají odlišné temperamenty a prostě si povahově nesednou, často narazíme i na to, že jeden z rodičů je výchovně neobratný a prostě to s dětmi neumí, ač je jinak má rád.

Toto zmapování důvodů, proč dítě rodiče odmítá, je ale sekundární. To napovídá jen, kde je problém, a zda bude odstranitelný či jak s ním pracovat. Každopádně primárně je třeba vycházet z fakt, zda dítě s daným rodičem má či nemá dobrý vztah a podle toho dělat přiměřená opatření. Příčiny tohoto stavu považujeme sekundární, protože syndrom odcizeného rodiče (varianta známého oidipovského komplexu) je už syndrom především dítěte a ne rodiče, který ho způsobil například indoktrinací. I lékař, píše-li žákovi omluvenku do školy, napřed vychází z faktu, že dítě má horečku a zda je fakticky schopno být na vyučování, a pak teprve zkoumá příčiny, proč ji dítě má.

U dětí od (pre)puberty dále bereme za platnou jejich verbální výpověď. Vyjímkou jsou ty případy, kdy tyto děti své výpovědi v čase neustále mění podle sociálního kontextu, pak se jejich preference stanovují jako u menších dětí, tedy především pozorováním stability jejich chování v čase a posouzením kvalit výchovy u toho kterého rodiče.

Řada dětí mělo trauma, že muselo před soudem odpovědět na přímou otázku, ke kterému rodiči chtějí jít, protože to vnímala jako zavržení druhého rodiče. Je tedy lépe se takto formulované otázce vyhnout a pokládat ji oklikou: Kde je ti lépe, kde je větší pohoda, co se ti líbí či vadí na tom kterém rodiči. Teprve až v závěru a jen u dětí, které vypadají, že tuto otázku mají zpracovanou, je možno položit tuto přímou otázku, u kterého z rodičů chtějí bydlet nebo zda samy chtějí střídavou výchovu.

Preference dětí je silný argument pro rozhodování soudu, ale ne hlavní. V praxi je užitečnější **sledovat, kdo z rodičů méně útočí na druhého, kdo je mírnější a kdo nemá sklon neustále obviňovat druhé.** Když se dá dítě k tomu z rodičů, který je mírnější a kdo neobviňuje druhé, tak je větší šance, že nedojde k odcizení dítěte. Tedy i když syn v mladším školním věku například preferuje otce, ale otec je útočný a obviňující, pak je lepší dítě nechat v péči povolnější matky. Pokud ho necháme u otce, tak ho matka víceméně už nikdy neuvidí.

Vysoká míra ohrožení dítěte ne jen rozchodem

Pokud přichází rodič na OSPOD v rozvodové kauze, pak je třeba počítat s tím, že rozchod má své důvody. Partnerská volba je obecně velmi chybová, proto někdy jsou rozvody malicherné, ale **často nacházíme případy, kdy jeden či oba z rodičů jsou opravdu těžce zavadoví.** (Například jen prevalence poruch osobnosti čili psychopatií v populaci je vysoká - okolo 6%, čili jeden člověk z dvaceti.)

OSPOD by si především měl položit otázku, zda dítěti nevzniká skutečné trauma. Reálná aktuální traumata vznikají u rozvodů dětem v těch případech, kdy jsou osobně svědkem hádek či rvaček rodičů a konfliktních předání. Kromě toho je třeba počítat, že **okolo 2% dětí jsou oběti syndromu CAN** (tedy v praxi přibližně na dvě třídy základní školy připadá jedno týrané, zanedbávané či zneužívané dítě). OSPOD tedy musí

počítat s tím, že poměrně velké procento rodičů si bude stěžovat na reálné poškozování dítěte druhým rodičem či rozvodem.

S tímto koliduje fakt, že **dnes se rozvádějícím dnes vyplácí podávat na druhého rodiče falešná obvinění** ze sexuálního zneužití dítěte. Občas to vyjde, pokud ne, tak je nulový postih. Je třeba zdůraznit, že **většinou se nejedná o Münchhausenův syndrom by proxy** ("syndrom barona Prašila v zastoupení"), ale o ryzí podvod, protože na rozdíl od tohoto syndromu mají obviňující rodiče své chování pod svou volní kontrolou a z jejich strany se jedná o kalkul: "Zkusím to, za pokus nic nedám."

Profesionálové si většinou s těmi obviněními nevědí rady, a proto je mají sklon ignorovat, zejména v případech, kdy je amatérsky vyhodnotí jako neopodstatněná. To je špatný přístup. **I když jsou OSPOD či soudce přesvědčeni, že trestní podání na sexuální zneužití, které podává druhý rodič, je neodůvodněné či falešné, tak by neměli spoléhat na vlastní v podstatě amatérskou intuici, ale v každém případě nechali dítě co nejdříve odborně vyšetřit.**

Je třeba poukázat na velmi odlišný přístup k pohlavním znásilnění ženy versus zneužití dítěte. U znásilnění žen postupuje policie i státní zástupce relativně rychle, ale u zneužívaných dětí je běžně setkáme s případy, kdy policie odkládá vyšetření ohroženého dítěte i půl roku. Malé děti pak nejsou schopny si věrohodně zapamatovat, co se dělo před půl rokem a navíc jejich vzpomínky jsou velmi ovlivnitelné instrukcemi obou rodičů.

Správný postup je prohlásit obvinění z pohlavního zneužití za neodkladný a neopakovatelný úkon a provést vyšetření odborníky na tuto tematiku ve specializované místnosti, kterou má policie minimálně jednu na kraji. Toto vyšetření se má kompletně nahrávat a vyšetření dítěte mají být přítomni soudce, státní zástupce, specializovaný psycholog. Případné soudně znalecké vyjádření se pak dělá na základě tohoto videa, takže výslech dítěte se už neopakuje. Vyšetřování a případné obvinění jedné strany za pohlavní zneužití či druhé strany za falešné sexuální obvinění by mělo jít rychle - nejdéle do týdne.

Pokud se vyšetřování oddaluje, narůstá stres všech zúčastněných stran a to má přímý dopad na míru ovlivňování dítěte - opakované neformální výslechy všemi příbuznými a následné instruktáže, co má kde říkat či neříkat. Ničí to i případnou psychologickou práci s klienty či mediace, které se zvrhávají do hádek, zda otec je či není úchyl. Navíc pokud psycholog ví, že bylo podáno trestné oznámení na otce, pak půl roku neví, co má dělat: Pokud bude nutit dítě do styku s otcem, tak je možné, že je spolupachatel zneužívání, když otci coby "podezřelému" brání ve styku s dítětem, tak je spolupachatel odcizení rodiče.

Protože se v rozvodových kauzách enormně rozšiřuje falešné obvinění ze sexuálního obviňování, **u rozvodů má OSPOD automaticky u neprokázaných obvinění podávat trestní oznámení z falešného obvinění,** a je třeba, aby to státní zástupci automaticky posílali k projednání k soudu. Stejně to v praxi končí nanejvýš podmíněným trestem, většinou zproštěním.

V praxi sociální pracovnice narážejí na to, že policie jedná liknavě a neklasifikuje čin jako neodkladný a neopakovatelný úkon. Dále jsou odborníci (soudce, sociální pracovnice ap.) liknaví v podávání trestních oznámení za falešné sexuální obvinění. Díky tomu se vyplácí rozvádějícím podávat falešná sexuální obvinění a toto chování citelně množí. Pokud by se občas někdo odsoudil za podání falešného obvinění, tak by se to rozvádějícím rodičům nevyplácelo jako dnes.

Když policie nereaguje, má OSPOD (nejlépe vedoucí) či soudce telefonicky a poté i písemně kontaktovat vedoucího policejního oddělení (náčelníka), pokud ten do rozumné doby (3 dny) nereaguje, tak automaticky podat stížnost na policii a kontaktovat státního zástupce.

Jsou-li sociální pracovnice - i bez soudně znaleckého důkazu - přesvědčeny, že v dané rodině k sexuálnímu zneužívání skutečně dochází, měly by po policii nejprve žádat vykazání abusora z domu. Pokud matka nespolupracuje a chrání abusora, tak ji považovat za spolupachatelku.

Jako prevence podobných tahanic mezi sociálními pracovníky a policií pomáhá, když **jednou za rok se sejdou místní policisté se sociálními pracovníky a formou "náviku modelových situací", který se standardně používá při výcviku policistů, si společně - sociální pracovnice a policisté - nacvičí postup při typických situacích - přetahování rodičů o dítě při předání, vykazání agresivního rodiče z kanceláře, vykazání**

Ohrožení dítěte rozvodovým bojem a konfliktními předáními

Nejčastěji a nejvíce rodiče poškozují dítě tím, že je dítě svědkem jejich hádek či rvaček a dále, že nutí dítě do kontaktního předání, i když děti na rozdíl od rodičů preferují předání s překryvem.

OSPODy i soudy jsou často upozorňovány rodiči, že předání dítěte bývá konfliktní, dost často to rodiče mohou prokázat i nahrávkou, ale nešvarem soudů i OSPODu je tyto informace ignorovat. Důvodem je většinou, že si s tím nevědí rady. Ale OSPOD v takových případech konfliktů při předání může chránit dítě tím, že rodičům nakáže:

a) aby **rodiče se jednou za čtrnáct dní kromě předání dítěte osobně potkali bez dětí sami nebo s mediátorem a probrali konfliktní otázky výchovy**. Pokud jim to OSPOD či soud nenařídí, tak tyto otázky vytažují při předání dítěte.

b) aby **rodiče si předávali dítě jen s půlhodinovým překryvem (například procházkou), během kterého se rozhodně vyvarují všem tématům, které vyvolávají jejich konflikt**. Na této procházce se chovají k sobě jako sousedé, kteří se pravda nemusejí, ale přesto zachovávají dekorum.

c) aby **rodiče nahrávali všechny své interakce stylem 10 minut před, pak celá interakce, a následně 10 po interakci**. Na nahrávku se pak nahlíží jako na oddálenou asistenci, ať psychologa, který ji bude analyzovat, nebo oddálenou přítomnost samotného soudce. Nahrávky předávají kompletní a nesestřihané OSPODu, který je archivuje. Pokud si rodiče na něco stěžují, tak poukážou na minutu a sekundu na dané nahrávce, kde podle jejich soudu dochází k závadovému chování. Díky tomu **soud či OSPOD nemusí tyto nahrávky celé poslouchat** a nemá ani povinnost je poslouchat celé.

Pokud body a-c nevedou ke zklidnění předávání, tak **je třeba nařídít rodičům osobní asistenci**. Na osobního asistenta je možné pohlédnout jako na dočasněho opatrovníka, který supluje faktickou nezpůsobilost rodičů k výkonu rodičovských práv při předání dítěte. Člověk (organizace) pověřený asistovaným stykem je tedy odpovědný soudu za to, aby při předání dítěte nedošlo k jeho dalšímu poškození, má tedy i pravomoc předání závazně řídit, předčasně ukončit či změnit jeho průběh tak, aby nedošlo k dalšímu poškození dítěte. **Tuto pravomoc ale musí soud asistentovi předat v rozsudku.**

Například dítě není možno při asistovaném předání předat od matky k otci jinak než za cenu separační reakce (násilnému odtržení dítěte od matky), proto pověřený pracovník nařídí rodičům, aby realizovali kontakt dítěte s druhým rodičem tím, že všichni čtyři (rodiče, dítě i asistent) půjdou společně na výlet, procházku či společné posezení do restaurace.

Stává se i v těchto případech, že některý z rodičů ignoruje nařízení asistenta a hrotí předání, ať svými činy nebo řečmi. Pak by si ho měl vzít asistent stranou a verbálně (do nahrávky) mu dát poučení, které pak v závažnějších případech předá OSPODu. OSPOD pak dá rodiči písemné napomenutí formou správního řízení. **Pokud dotyčný bude ve svém závadovém chování pokračovat i nadále, pak by mu měl být stanoven dočasný zákaz styku s dítětem, například tři měsíce.** Ten trvá do té doby, dokud dotyčný neprokáže svou ochotu vzdát se závadového chování před dítětem.

Pokud předání dítěte druhému rodiči není možné jinak než za cenu traumatu, pak oba rodiče projevují svůj zájem o blaho dítěte tím, že bezkonfliktně tráví čas s dítětem společně. To pravda rodičům obvykle nevyhovuje, ale vyhovuje to dítěti. Zájem dítěte je ale prioritní. Tedy rodiče by měli takto svůj zájem o blaho dítěte ochotně demonstrovat.

Závěr

V oblasti opatrovnického práva se rozchází pohled právníků a psychologů především v tom, že soudy ignorují fakt, že dítě je po rozvodu traumatizováno především konfliktním předáváním, indoktrinací a bitkami mezi rodiči. Rodiče za toto chování soud nijak netrestá. Díky tomu i velmi závadoví rodiče mohou své děti dlouhodobě poškozovat. Důvod proč soudy takto jednají, je **povrchní ulpívání na těžko interpretovatelné teorii lidských práv, která se ukazuje v této oblasti života jako prakticky nefunkční a bez jasné aplikace**. V praxi to končí tak, že lidská práva jsou práva toho, kdo více křičí.